

Dr Kuyper en de grondrechten.

Bij het in onze dagen hier en daar opkomend — en gelukkig ook weer afgaand — streven naar den totalitair staat, mag voor de kwestie van de grondrechten — of wil men: vrijheden des volks — zeker niet minder belangstelling worden verwacht, dan zonder dat deze voor het staatkundig leven zoo belangrijke kwestie verdient.

En dat juist in het Kuyper-herdenkingsnummer van „De Reformatie” hieraan een artikel wordt gewijd, vindt niet alleen maar in het algemeen zijn oorzaak in de beteekenis van Dr A. Kuyper ook op politiek gebied; maar juist zeer bijzonder in het feit, dat reeds een halve eeuw en langer terug men over dit vraagstuk de meest waardevolle gegevens en het aangeven van de Calvinistische lijn vindt bij den profeet van het Calvinisme in Nederland.

Eene historische studie over den oorsprong en de waarborg dier rechten vindt men in de in Mei 1873 te Utrecht uitgesproken rede, waar Kuyper het Calvinisme als zoodanig aanwees.

Maar — zonder het belang van historische studien te willen miskennen — voor een juiste principieel blik op de grondrechten levert een historisch betoog een weinig bevredigende basis, hoezeer daarmee de omvang van de erkenning dier rechten in een bepaald land en bepaalden tijd te verklaren is.

Zoo heeft Kuyper op velerlei plaats in zijne geschriften den inhoud van die door zijne historische studie in hun verband met het Calvinisme op den voorgrond gestelde en door het Calvinisme geëerbiedigde rechten nader beschouwd.

Het is mijne bedoeling in dit artikel kort enkele grepen te doen uit wat over dit onderwerp bij Kuyper te vinden is, waarbij zal blijken dat door hem in het leerstuk der soevereiniteit in eigen kring de kern van de grondrechten wordt gezocht.

...

Vooraf een enkele opmerking over het begrip „grondrechten”. Men verstaat daaronder de burgerlijke vrijheden, welke door de overheid moeten worden erkend en geëerbiedigd. De vrijheid van godsdienst, van onderwijs, van drukpers, van vereniging en vergadering e.t.q.

Waarop zijn deze rechten gebaseerd?

De mannen van het natuurrecht, voorzoover zij niet tot het staatsabsolutisme kwamen, zochten in de grondrechten de begrenzing der taak en rechten van de overheid tegenover het individu; zij gaan van het individu met zijn onaantastbare rechten tegenover den staat uit; en beschouwen de staatszaak te zijn gelegen in de bescherming dezer vrijheidsrechten. Wanneer men in liberalen kring van den rechtsstaat spreekt, is dit in oorsprong het begrip, dat men voor oogen heeft. Zij het ook dat met de toenemende gecompliceerdheid van het leven en de daarbij als noodzakelijk erkende staatsbemoeiing in het algemeen belang, men deze opvatting heeft uitgebreid met als gevolg, dat in den grond voor staatsabsolutisme het hek van den dam is.

Daartegenover staat naar de opvatting van het Calvinisme, zooals zich dit ontwikkelde sinds Kuyper het in ons vaderland weer tot nieuwe opleving bracht, dat God de verschillende levensverbanden maakte, elk sovereen in eigen kring; elk ook met eigen structuur. Of, om Kuypers eigen woorden te gebruiken (Sovereiniteit in eigen kring p. 13): onder den tot Souverein gezalfden Menschenzoon is daarom 'smenschen vrijheid veilig, omdat met den Staat óók elk ander levensgebied oen uit Hem afgeleide hoogeheid kent, d.i. Sovereiniteit in eigen kring.

Noch van een absoluten staat, noch van absolute onaantastbare rechten van het individu wordt uitgegaan; maar erkend, dat de in eigen kring sovereen gemeenschapsverbanden in elkaar grijpen en zelfs tot elkaar in organisch verband staan; en elkaars sovereenheid hebben ontzien. Zoo heeft de staat, als vormende een rechtsgemeenschap tusschen overheid en onderdanen, te eerbiedigen niet alleen de levenskringen van geloof en wetenschap, en alle terreinen, die verder buiten het rechtsgebied vallen, maar ook op het gebied van het recht (immers de grondrechten liggen op het gebied des rechts) zich de beperkingen van zijn taak en bevoegdheid bewust te zijn. Beperkingen volgend uit het karakter van dwanggemeenschap, dat n.l. de overheid op haar in beginsel niet betwistbaar terrein slechts waar noodzakelijk ingrijpt; en beperkingen, volgend uit het karakter der sovereen-eigen-kring-zijnde rechts-subjecten, waarmee zij in aanraking komt, en die binnen het territoir, waarover zij de zwaarmacht heeft, zich bewegen. Ten aanzien van alle deze heeft de overheid te eerbiedigen de van Godswege hun opgelegde taak en bestemming, en te erkennen elk recht, dat om aan die bestemming te voldoen, en die taak te vervullen, noodig is.

Het zijn deze opvattingen, naar mijne meening in Calvinistischen kring heden ten dage algemeen aanvaard, die wij, — meer of minder uitgewerkt — reeds bij Kuyper vinden.

Gelijk bekend gaat in „Het Calvinisme, oorsprong

en waarborg onzer constitutioneele vrijheden”, Kuyper historisch voor Engeland, Nederland, Zwitserland en speciaal Amerika na, dat de volksvrijheden daar aan het Calvinisme te danken zijn. Uitvoerig wordt b.v. betoogd dat ten aanzien van Amerika uitgesloten te achten is dat de Declaration van de Fransche revolutie voorbeeld zou zijn geweest voor de Grondwet; en aangetoond dat de Bondsregering, die de vrijheid van geweten, van handel en bedrijf, van deelneming aan de publieke zaak, van vereeniging, van drukpers, van eeredienst, in de grondwet vast legde, volkomen wars van Fransche revolutionaire invloeden was.

Wat de historische ontwikkeling der volksvrijheden betreft: deze wordt door Kuyper in verband gebracht met het verzet tegen een persoonlijk droit divin, door de vorsten als motief voor absolutisme benut; en tegen staatsabsolutisme; en voorts met de uitverkiezing, welke mee zou brengen dat de kerk haar kracht zocht in de ecleci, waaromtrent wordt gezegd:

Zoo vloede uit deze belijdenis het democratisch Kerkbeginsel voort, dat straks uit de kerk op het gebied van den staat overgedragen vrijheden van ons Hollandsch volk enz. in het leven riep.

Als een factor, leidend tot het opkomen voor de volksvrijheden, noemt Kuyper hier voorts de erkenning van de zonde: niet alleen bij den onderdaan, maar ook bij den overheidspersoon, die tot den eisch van constitutioneele bescherming van het volk tegen misbruik van gezag voerde. Slechts terloops wordt in dit historisch betoog de soevereiniteit in eigen kring genoemd, gelijk boven betoogd, de kern van de kwestie der grondrechten.

Wel wordt de antithese tegenover hen, die als boven besproken van de onaantastbare rechten van het individu uitgaan, scherp gesteld, als (p. 61) Kuyper spreekt van de Encyclopedisten en

„die doctrine, die dogmatiek van de „Droits de l'homme”, die de Calvinistische vrijheden, van heur natuurlijke wortel afgescheurd, zocht te enten op den wilden stam van zelfgenoegzaamheid en menschelijk goëddunken.”

Er iets verder (p. 63):

„dat systeem, die dogmatiek, niet die vrijheden worden door ons Antirevolutionairen bestreden.

Ik wees er op, dat van de soevereiniteit in eigen kring, de cardo questionis, in dit geschrift weinig gesproken worden. Daar komt nog bij dat, waar dit geschiedt (p. 6 en p. 46) de vraag is, of het begrip daar zuiver wordt gesteld, waar immers in dat verband klaarblijkelijk meer wordt bedoeld de autonomie van de in het staatsverband de overheidstaak mede uitvoerende provinciën, en de positie van de magistratus inferiores, eene verwarving die ook elders voorkomt.

Evenwel: elders heeft Kuyper duidelijker de lijnen uitgestippeld, welke verdere uitwerking leidde tot onze huidige calvinistische opvattingen, en daarbij de soevereiniteit in eigen kring als leidend motief aangewezen.

Om dit aan te toonen, meen ik niet beter te kunnen doen dan (met eenige speculatie op het doorzetsingsvermogen van den lezer) hieronder een aantal citaten te doen volgen.

Allereerst dan uit „Ons Program” (editie met bijlagen van 1879, p. 72).

Het politiek gezag treedt slechts op naast menigerelei ander gezag, dat in natuur en geesteswereld, in maatschappij en gezin even absoluut en heilig bestaat. Elke poging van het politiek gezag om op een dier andere terreinen zelf ten principale te willen heerschen is derhalve schending van Gods ordinar-tien.

Duidelijker nog wordt de aanwijzing van het sacrosanct terrein der volksvrijheden, als volgend uit de structuur van het staatsverband tegenover de soevereiniteit in eigen kring, gesteld op p. 161:

Eerst als men oordeelt, dat de staat zijn doel in zich zelf heeft en dus niet den schipper, maar het schip dient, is de ontwijking van den staat volkomen. De antirevolutionaire partij wake op de uitoefening van het gezag door steeds op de conscientie en voorts op de soevereiniteit in eigen kring te wijzen als de van God bepaalde grenzen, die de staat in zijn wettelijke noch in zijn machtsdaden straffeloos overschrijden kan.

Voorts zij — onder opmerking, dat ook hier weer niet onderscheiden wordt tusschen autonomie en soevereiniteit in eigen kring, doch niettemin dit laatste begrip als de kern wordt erkend, waaruit de handhaving van zekere grondrechten als noodzakelijken eisch voortvloeit — nog geciteerd p. 214/215, waar als grens voor de staatsmacht worden genoemd de verschillende levenskringen:

De kringen zijn velerlei en vormen twee reeksen. In engsten zin wordt zulk een kring voor de eerste reeks gevormd door een persoon. We bezigen die uitdrukking met opzet. Niet de mensch als mensch, maar de persoon geworden heeft een eigen levenskring met de conscientie tot middelpunt en dus met zekere mate van soevereiniteit en onschendbare vrijheden. Een tweede kring vormt het huisgezin, een derde de familie, een vierde stad of vleek, een vijfde eindelijk de provincie.

De tweede reeks richt zich niet naar de persoon

de „sovereiniteit in eigen kring” is de geloofsvisie van Kuyper op de veelkleurigheid, de veelvormigheid, de veelsoortigheid van het door God geschapen leven, in heel zijn omvang.

„God schiep soorten van wezens. Een star heel anders dan een engel; een waterstroom heel anders dan een bliksemstraal; ijzer anders dan leem. Niet dus door de eenvormigheid van den chaos, maar door de rijke veelvormigheid van het in soorten ingedeelde leven, loopt Gods weg. Zelfs elke boom en elke plant schiep Hij „zaad zaiende naar zijn aard”. En opdat alzo elk wezen zijn eigen aard en elk soort haar bijzondere natuur zou hebben, is God de Heere scheidend opgetreden; heeft Hij, wat eerst vermengd was, uiteengebroken; en heeft Hij aan alle ding zijn grens en perk gesteld. Vandaar in het Scheppingsverhaal de telkens herhaalde formule: „En God maakte scheidings”. Scheiding tusschen licht en duisternis; scheiding tusschen wateren en wateren; scheiding tusschen de zee en het droge; altoos scheiding! Niets mag ongeordend, niets vermengd blijven. Zelfs in den mensch mag er geen vermenging zijn van tweeërlei leven, en dies treedt in Eva niet een duplicaat van Adam, maar een andere soort naast Adam hem ter hulpe”. „Maar hiermee is niet genoeg gezegd. Immers Hij die scheidings stelde, heeft ook verbandingen verordend. Creatuur staat niet naast creatuur buiten verband of aanraking. Veeleer moet er verband zijn; zoo echter dat ook dit verband niet willekeurig zij en er buiten God om komte, maar eeniglijk naar en krachtens Gods ordinar-tie. Hij die de grenzen insneed, weefde ook den band, die het gescheidene hechten zou. Het zou al uitdrukkel van zijn hoog gebod zijn, en in zijn deeling en in zijn hechting”.¹⁰¹⁾

Helaas heeft Kuyper ons niet nagelaten een saamvattende, geheel uitgewerkte, tot in de fines-ses afdalende en naar streng wetenschappelijke methode opgebouwde studie over de leer der „sovereiniteit in eigen kring”. Wat hij gaf zijn schitterende, levendige fragmenten, geboren in den principieelen strijd, gericht op de praclijk, die ons omtrent de gronddenkbeelden niet den minsten twijfel laten, maar die juist door hun fragmentarisch karakter de mogelijkheid van oneffenheden en van niet door het grondbeginsel beheerschte gedachten en beschouwingen open-laten.¹⁰²⁾

Aan de echte leerlingen van Kuyper bleef de taak om in getrouwheid aan het gronddenkbeeld en consequent toepassend het methodologisch principe, de wonderlijke leer van de „sovereiniteit in eigen kring” in haar diepe, kosmologische beteekenis opnieuw door te denken, verder uit te werken en nog consequenter toe te passen tot bloei van het gereformeerde, d.i. aan Gods wet gehoorzame, leven en zoo ook tot bloei van de gereformeerde wetenschap.

C. V.

101) *IJzer en Leem*, p. 11/12.

102) Ik moge hier wijzen op een uitspraak van Ds J. G. Woelkerink, te vinden in zijn fijne artikelenreeks „Natuur en Genade”, verschenen in „De Waarheidsvriend”, Juli-Nov. 1936. Ds Woelkerink, Kuypers leer van de Sovereiniteit in eigen kring besprekend, merkt o.a. op (27e Jaarg., No. 49, 5 Nov. 1936): „Het zou het probleem van de verhouding van Staat en Kerk zeker vereenvoudigd hebben, indien Dr Kuyper de vragen, die hier rijzen, immer en uitsluitend beschouwd had in het licht van die geniale stelling, die hij zelf met zulk een kracht naar voren heeft gebracht, n.l. de stelling van de soevereiniteit in eigen kring. ... Geen oogenblik is het thans onze bedoeling om den ontzaglijken arbeid, die Dr Kuyper hier verricht heeft, te verkleinen, maar waar wij thans over natuur en genade handelen, mag toch niet verzwegen, dat Dr Kuyper verwarring heeft aangebracht in zijn eigen werk door het dualisme, dat Rome gesteld heeft tusschen natuur en genade, nog eenigermate aan te houden. Enkele voorbeelden willen wij daarvan geven.

In de Gemeene Gratie, deel 3, pag. 202, zegt hij, dat de Overheid op het erf der gemeene gratie staat, terwijl in de Kerk van Christus de particuliere genade werd belichaamd. „Al het verschil derhalve, dat tusschen deze beide vormen der genade gaapt, stelde Overheid en Kerk als aan elkanders leven vreemd tegen elkander over, en overmits dit verschil principieel is en tot den diepsten wortel van beider leven doordringt, moeten zij elkander vreemd blijven tot den einde toe.”

„Deze woorden geven meer te kennen, dan dat Staat en Kerk ieder van eigen structuur zijn en ieder een eigen taak en bestemming hebben. Staat en Kerk worden hier telkens bij Dr Kuyper gezien als uit een verschillenden wortel op te komen en daarom staan zij tegen elkander over en zijn ze elkander vreemd.”

„Hier ligt misschien een der zwakste punten in Kuypers leer van de gemeene gratie, waardoor deze leer thans door zoo velen aan een nieuw onderzoek en bespreking onderworpen wordt. Dat hij telkens de gemeene gratie bindt aan de natuur en nimmer geheel is los gekomen van de scheiding tusschen natuur en genade, is oorzaak, dat een kloof ontstaat tusschen de gemeene gratie en de particuliere genade, welke kloof dan tevens de kloof is tusschen Staat en Kerk. ...

„Natuurlijk ontkennen wij niet, dat de Kerk uit de genade is, maar wij verwerpen het dualisme tusschen natuur en genade, waardoor het mogelijk wordt te stellen, dat de eene levenskring uit de natuur en de andere uit de genade is. Wat hier door genade gewrocht wordt is niet wat aan de natuur, aan de oorspronkelijke schepping wordt toegevoegd, maar is vrucht van de verlossende kracht der genade, waarmee zij de natuur, de schepping Gods ontworstelt aan de macht der zonde en weder Gode heiligt.”

en is juist een der eerde wetenschap, sme en Criticisme i Vindicatie Ev. III

coming van verder cortelijk herinnerd, e dogmatici steeds fessor De Moor menscheijke

en zin, a. voor het i wettige maar ver i het opmaken van i door de verschil organisch verband ader toelichten en de kennis, door te eden is van andere

kelijken zin; a. g voor die stellint, maar die ook wet, ten deele of b. als instrument inien, die door de en worden.

atieven zin, zoo i gehoor, dat niet aut, en dus door rtuigd worden.”

ron van kennis dingen is de rede n; maar als „hand e op te nemen en le m en kracht ge-

ien men op ons aan, hierover na-

we reeds noem-inaug. p. 379 sq. le Leidsche facul-eim, Trigland en i in zijn bekende

og slechts uit-eologie, terwijl critiseerde, niet aal onderwerp aarbij het prin-Scriptura, in or onze Gerefor-

wegingen de ge-bevinden:

or een gemengt ekend moest zijn e smart, evenals omen onverschil-dan niet streed”

ndelde, niet van i

urvan de rede is Schrift;

tegevens van het

e resultaten van

in getrokken; en logisch verband

i de eischen voor onderwerp door

gesteld, en ander-bodene, dan zal srede dezer Ge-ipt beantwoordt

de Gerefor-waren.”

laat opgenomen. end En juist in ing van de leer

” zoo uiterst be-gie, is het goed

le gekomen van edachten en be-den naam „sou-

schouwingen is geven, dat Kuy-groot deel niets r tot erkenning

sovereiniteit”. n tusschen Kerk aatschappij, tus-erlei levensinst-is gezin, school,

te sporen en in en te doen er-s als een strijd ensoortige „sou-arinen en daur-ken kent, weet, licaties aan de te problemen is

in deze leer van